

2021]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.Meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf

5. Sisoeva, S. O. (2006). *Osnovi pedagogichnoi tvorchosti*. [Fundamentals of pedagogical creativity]. Kyiv : Milenium.

6. Strigakov, A., Cherkasov, V. (2019). *Aktualizaziy idei formuvanny interpretaziynoy ta naukovoy kompetentnosti maibutnogo vchitely horeografy*. [Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries]. Riga : Izdevniciba «Baltija Publishing».

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТРИЖАКОВ Артем Олегович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри

музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: розвиток творчого потенціалу молоді.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STRIZAKOV Artem Olegovich – Candidate of Pedagogical Sciences, Art. Teacher Department of Musical Art and Choreography Centralukrainian State Pedagogical Volodymyr Vynnychenko University.

Circle of scientific interests: development of creative potential for young people.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2019 р.

УДК 372.881.111.22.

ТОКАРЕВА Тетяна Станіславівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри німецької мови та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
<https://orcid.org/0000-0001-8209-4462>
e-mail: tokareva.tatyana29@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕКСТОВОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОЦІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інтеграція національної освіти, зокрема навчання іноземних мов, у загальноєвропейську систему освіти здійснюється з урахування основних принципів державної освітньої політики України. Основна мета навчання німецької мови в школі полягає у формуванні комунікативної компетенції, здатності й готовності здійснювати іншомовне спілкування з носіями мови, у розвитку уміння використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур на основі комунікативно орієнтованого підходу до навчання. Однією з важливих рис сучасного періоду розвитку суспільства в Україні є її інтеграція до світової інформаційної системи. Саме в процесі породження та інтеграції текстів здійснюється обмін знаннями й досвідом, уміннями й навичками, емоціями, цінностями, ідеалами й нормами.

Незмінним засобом, який справедливо вважається одним із найдієвіших засобів навчання іноземної мови, і досі вважається текст, точніше робота з текстом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із закономірностями функціонування мови і

мислення, дослідження мови як специфічної форми людської діяльності, закономірності сприймання інформації були у центрі науково-теоретичних досліджень таких психологів, як О. М. Леонтьєв та Л. С. Виготський. З лінгвістичної точки зору текст розглядався у працях І. Р. Гальперіна.

Дослідження тексту як лінгвістичної категорії та як категорії методики навчання іноземної мови належать, безперечно, В. О. Бухбіндеру, В. М. Плахотнику, І. М. Берману, Л. Полю, В. Штраусу та В.-Д. Краузе. Крім того, ці науковці виокремлювали текст як мовну одиницю, яка є основною формою людської комунікації. Методисти О. Л. Бердичевський, С. К. Фоломкіна та С. Ф. Шатілов зробили значний внесок у дослідження тексту та особливостей роботи з ним у навчальному процесі з іноземної мови в середній школі. Проаналізувавши значну кількість фактичного матеріалу можна зробити висновок про те, що текст, зокрема текстовий матеріал, були у центрі уваги досить широкого спектру досліджень, присвячених таким аспектам, як: робота з текстами для домашнього читання, з текстами для аудіювання, розглядалися питання щодо

використання художніх текстів у навчальному процесі з іноземної мови. Але питання про роль тексту як універсальної навчальної одиниці, яка може слугувати для навчання різних видів мовленнєвої діяльності, потребує подальшого дослідження, що й зумовило вибір проблематики даної статті.

Метою статті є розгляд та узагальнення особливостей текстового матеріалу та можливостей його використання на уроці німецької мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Німецький методист В.-Д. Краузе вважає, що в центрі вивчення мови знаходиться робота з текстами. Комунікативно спрямоване навчання іноземної мови передбачає не тільки ситуативне забезпечення навчально-мовленнєвої діяльності, а й діяльнісний аспект. Поряд із навчанням лексичного та граматичного матеріалу на уроці необхідно навчати учнів здійснювати такі комунікативні дії, як привітання, прощання, поздоровлення, повідомлення, опис, розповідь, інформування, що, у свою чергу, знаходять своє відображення у текстах, які виступають результатом мовно-комунікативної діяльності [10]. Вивчити мову – значить не тільки продукувати граматично правильні висловлювання з певною метою, а й навчити учнів діяти відповідно до заданої комунікативної ситуації, відповідно до задуму, навчити їх створювати і сприймати тексти відповідно до ситуації [10].

На думку В.-Д. Краузе, категорія тексту є ключовою категорією комунікативно спрямованого навчання іноземних мов [10]. З перспективи лінгвістики тексту урок німецької мови являє собою міжкультурний феномен. Учні в результаті спілкування на уроці сприймають готові або запропоновані та продукують власні тексти, цитують або реферують певні тексти. Не лише окреме коротке висловлювання, а й цілий текст може бути реакцією на інший текст. Вихідні тексти можуть трансформуватися під час адаптації, резюме чи переказу. Дослідник стверджує, що урок іноземної мови рухається від одного тексту до іншого. Учень таким чином отримує інформацію про іншомовні тексти, ознайомлюється з відповідним лексичним та граматичним матеріалом, із структурою тексту як зразком певного виду тексту. Завдання вчителя полягає у тому, щоб спонукати учня у ході творчого, креативного процесу створити власний текст, відповідно до задуму та ситуації спілкування та правильно оформити його у мовному відношенні [10].

Використання текстів є необхідною умовою для формування соціокультурної компетенції, яка на сучасному етапі вивчення іноземних мов набуває все більшого значення. Складовими соціокультурної компетенції є предметна/тематична та лінгвокраїнознавча компетенція. «Для розвитку предметної/тематичної компетенції важливо добирати лінгвістичну інформацію в межах навчальних тем, а також предметів мовлення, пов'язаних із культурою Німеччини та України. Інформацію слід читати і активно обговорювати на уроках. Це дає учням змогу органічно долучитися до різних видів предметно-комунікативної та пізнавальної діяльності, сформувані здатність і готовність не лише до мовленнєвого спілкування, а й до культурної взаємодії з носіями мови. Найефективнішим засобом розвитку цих умінь є текстовий матеріал. Він слугує систематизованим зразком функціонування мови в межах теми, ситуації, проблеми для підготовки до мовленнєвої взаємодії з носіями мови» [7, с. 5].

Використання тексту слугує також для формування лінгвокраїнознавчої компетенції. З цією метою добирають актуальні й автентичні тексти для аудіювання та читання, які мають велику пізнавальну й лінгвокраїнознавчу цінність. Вони можуть бути не лише книжково-письмового характеру, а й у вигляді віршів, пісень, рецептів [7]. Це можуть бути тексти у вигляді нотаток (замітки, плани, записи із тезами) або такі, які часто використовуються у практиці викладання іноземних мов, як-от: списки, візитівки, меню закладів харчування, квитанції, касові чеки, списки покупок, формуляри, квитки та ін. [10]. «Тексти сприяють реалізації таких принципів навчання іноземної мови, як комунікативність, наочність, новизна й функціональність» [7, с. 6].

За визначенням Л. О. Бердичевського, текстова діяльність, як і будь-яка інша, здійснюється при допомозі засобів і способів, які співвідносяться з її предметом. У якості засобів текстової діяльності виступає мовна система – орієнтовна основа для формування текстової діяльності, а способу – дії з організації текстових програм. Предметом текстової діяльності є інтенція, комунікативний намір, а продуктом – умовивід у процесі інтерпретації, сприйняття тексту і сам текст у процесі його продукування. Текстова діяльність обумовлюється соціально-психологічними факторами і, як складна форма діяльності, має ту ж психологічну структуру: мотив,

ціль, завдання, дії, операції [1].

Розкриття особливостей тексту з точки зору методики викладання іноземних мов включає його розгляд як: 1) основи для набуття мовної та енциклопедичної освіти і основи для виховного впливу на учнів; 2) засобу навчання різних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письма); 3) результат навчального процесу, який сприймається і оцінюється [6, с. 120].

Основні навчальні тексти структуруються наступним чином: 1) в залежності від кількості партнерів, які вступають у процес комунікації чи від характеру взаємодії між ними на монологічні, діалогічні або змішані (обидві форми) тексти; 2) за способом викладу – на інформативні, описові, розповідні та тексти-обговорення; 3) із стилістико-функціональної точки зору – на тексти повсякденної форми спілкування, науково-популярні, публіцистичні тексти і тексти художньої літератури; 4) за рівнем знання інформації – на тексти без нової змістовної інформації, з частковою новою інформацією і тексти, які містять переважно нову змістовну інформацію (наприклад тексти країнознавчого характеру); 5) відповідно до мовної структури – на тексти із простими реченнями та відомою лексикою чи лексикою, яка легко семантизується; тексти з деякою кількістю невідомих лексичних і граматичних явищ, або таких, які не семантизуються; 6) за видом цільової мовленнєвої діяльності, яка розвивається у процесі навчання іноземної мови, – на тексти для навчання говоріння чи письма, для навчання аудіювання і для навчання читання про себе [6].

Основою для навчального процесу слугують тексти, які: 1) містять цінну інформацію і впливають на мотиви учнів; 2) відповідають інтересам та можливостям сприйняття учнів певної вікової групи; 3) містять мовний матеріал, який повинен застосовуватися чи набуватися учнями для збагачення запасу їх знань; 4) демонструють прийоми, які застосовуються в інтересах створення відповідних комунікативних інтенцій; 5) демонструють моделі відповідних предметно-логічних і ситуативно-мовленнєвих реакцій. Всі ці тексти є, у свою чергу, основою для планування процесу навчання вчителем [6].

Для того, щоб тексти дійсно були ефективним засобом навчання, у методиці викладання іноземних мов, розроблені різноманітні критерії відбору текстового матеріалу. Зокрема, О. Л. Бердичевський запропонував наступні: 1) цілеспрямованість; 2) функціональність; 3) країнознавча

актуальність і адекватність; 4) адаптивність; 5) мотивація і стимулювання навчальної діяльності учнів [1]. Вартими уваги є також вимоги до текстів, що використовуються у підручниках, сформульовані С. Д. Бересневим: 1) тексти необхідно брати із авторитетних джерел; 2) текст повинен бути сучасним; 3) у текстах підручників повинні міститися і часто повторюватися такі слова, словосполучення, синтагми та кліше, які можна застосовувати у різних сферах спілкування. 4) у текстах має бути представлена монологічна та діалогічна форма мовлення, усні та письмові різновиди мовленнєвого матеріалу.

Для ефективної роботи з текстовим матеріалом у процесі оволодіння знаннями, навичками та вміннями на уроці німецької мови вчителю необхідно враховувати важливість поетапного оволодіння учнями текстовою діяльністю. Зазвичай виокремлюють декілька основних етапів у роботі з текстом. Дотекстова робота передбачає: 1) ознайомлення учнів із заголовком; 2) зняття змістових труднощів тексту; 3) побудову асоціограми; 4) домислювання початку тексту (в усній чи письмовій формі). На етапі введення тексту можна організувати такі види роботи: 1) читання тексту у групах; 2) читання про себе із виконанням певних завдань; 3) мультимедійна презентація; 4) читання у якості домашнього завдання; 5) ведення читацького протоколу; 7) робота із уривками тексту (важливі місця у тексті стосовно змісту та подій, робота із ключовими словами). Аналіз тексту передбачає: 1) визначення тематики тексту; 2) визначення структури та складання плану тексту; 3) візуалізацію тексту (діаграми, Mindmap); 4) аналіз мовних та стильових особливостей тексту; 5) постановку запитань до тексту; 6) характеристику діючих осіб; 7) формулювання авторської ідеї (задуму).

Етап сприймання та рецензування тексту характеризується такими видами діяльності: 1) обговорення прочитаного (в класі, у групі); 2) висловлювання вражень від прочитаного; 3) розробка критеріїв оцінки тексту; 4) встановлення зв'язку з іншими текстами, з попереднім читацьким досвідом учнів.

Етап безпосереднього продукування тексту передбачає аналітичні види роботи: 1) передача змісту тексту; 2) характеристика діючих осіб; 3) завдання з інтерпретації тексту; та креативні види роботи: 1) заповнення пропусків; 2) створення паралельних текстів; 3) створення біографії діючих осіб; 4) складання та інсценування діалогів за змістом тексту.

Писемний текст є основним видом начального матеріалу в процесі навчання іноземної мови. «Читання іноземною мовою сприяє збільшенню мовних контактів опосередкованого спілкування. Можливість доступу до автентичної інформації перетворює цей вид мовленнєвої діяльності на найпростіший і водночас найцінніший засіб комунікації і сприяє виникненню та розвитку внутрішньої мотивації навчання учнів» [5, с. 171]. Під час читання автентичних текстів учні мають змогу розширити лексичний запас, закріпити граматичні і орфографічні навички, отримати змістові та мовні опори для власного висловлювання [5]. Під час читання німецькомовних текстів учні удосконалюють автоматизми сприймання граматичних структур, навички і вміння усного мовлення, розширюють свої країнознавчі знання і світогляд.

Робота над діалогом відбувається на текстовому та післятекстовому етапах. Тексти є додатковим джерелом комунікативних ситуацій. Спочатку вчитель навчає діалогічного мовлення з опорою на тексти, потім пропонує ситуації, пов'язані з розмовною темою, яку вивчають, або на міжтематичній основі. У процесі навчання діалогічного мовлення слід поступово навчати учнів будувати двочленні і тричленні мікродіалоги, потім – діалоги на основі розмовної теми, що вивчають, діалоги за текстами (тематичними і міжтематичними), у заданій ситуації, з поступовим зняттям опор [5].

Найбільш поширеними видами вправ на розвиток умінь діалогічного мовлення на основі писемного тексту є такі: 1) вправи типу «запитання-відповідь». Ця вправа набуває творчого характеру, якщо той, хто говорить, у відповідях трансформує текст певним чином (на рівні форми чи на рівні змісту); 2) постановка питань до тексту, в основному на тренування різних типів питальних речень; 3) усне відтворення (інсценування) діалогічного тексту після заучування його напам'ять; 4) доповнення відсутніх у діалозі реплік за змістом та у зв'язку із текстом; 5) розширення діалогів.

Етапи навчання побудови монологічного висловлювання необхідно співвідносити із певними етапами роботи над тематичним циклом – передтекстовим (підготовчим), текстовим і післятекстовим (мовленнєвим). Формування мовленнєвих навичок відбувається на передтекстовому етапі. Під час засвоєння тематичної лексики та граматичних структур учнів слід навчати будувати висловлювання, які містять декілька

речень. Для розвитку навичок монологічного мовлення можна використовувати тематичні художні, публіцистичні тексти з підручника [5]. У методичній літературі рекомендують такі вправи на розвиток умінь монологічного мовлення на основі текстового матеріалу: 1) переказ-відтворення тексту (повне, точне); 2) переказ із деякими змінами у змісті або у мовних засобах, тобто часткова трансформація тексту; 3) творчі монологічні вправи на повну трансформацію тексту; 4) вправи на продовження тексту; 5) суперечка із героями розповіді; 6) обговорення проблем, висвітлених у тексті.

Підготовчі письмові вправи для розвитку вмінь логічного і послідовного викладення думок проводять на основі текстів для читання, серії тематичних картин або з опорою на ситуацію. Це можуть бути такі завдання: 1) виписати із тексту ключові слова до теми; 2) складити план до тексту у вигляді запитань (називних речень); 3) написати заголовки до кожного абзацу тексту; 4) виписати із кожного абзацу речення, яке є найголовнішим за змістом; 5) переписати абзац тексту від іншої особи; 6) скоротити текст до десяти речень, використовуючи кліше; 7) розташуйте у правильній послідовності речення (абзаци) тексту і запишіть їх (вправи «текстовий салат», «розрізний текст» на перекомпонування елементів письмового висловлювання); 8) перекажіть письмово текст згідно плану (від іншої особи); 9) напишіть лист до головного героя оповідання [5].

Завдання на дописування чи придумування кінцівки тексту передбачають творчість і самостійність учнів у побудові письмового висловлювання. Вони забезпечують перехід до навчання творчого писемного мовлення й потребують ознайомлення учнів з особливостями різних композиційно-мовленнєвих форм: повідомлення, опис, роздум, а також із правилами оформлення листа німецькою мовою [5].

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Аналізуючи поданий вище матеріал можна зробити висновок, що категорія тексту є ключовою категорією комунікативно спрямованого навчання німецької мови. Використання текстового матеріалу є необхідною умовою для формування соціокультурної компетенції учнів, тексти сприяють реалізації таких принципів навчання іноземної мови, як комунікативність, наочність, новизна і функціональність та є дієвим засобом навчання різних видів мовленнєвої діяльності

(аудіювання, говоріння, читання та письма). Перспективу подальших наукових розвідок можуть скласти дослідження різних типів навчальних текстів з огляду їх ефективності у навчанні діалогічного та монологічного мовлення у контексті комунікативної спрямованості процесу навчання німецької мови у середній загальноосвітній школі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бердичевский А. Л. Оптимизация системы обучения иностранному языку в педагогическом вузе.: науч.-теорет. пособие / А. Л. Бердичевский. – М. : Высш. шк., 1989. – 103 с.
2. Береснев С. Д. О содержании учебника практического курса основного иностранного языка для языковых вузов. / Иностранные языки в высшей школе: учеб.-метод. пособие / Под. ред. С. К. Фоломкиной. – М. : Высш. шк., 1987. – 143 с.
3. Вишневський О. І. Методика навчання іноземних мов: навч. посіб. / О. І. Вишневський. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2011. – 206 с.
4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколасвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
5. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 328 с.
6. Основы методики преподавания иностранных языков / Под ред. В. А. Бухбиндера, В. Штраусса. – К.: Издательство при Киевском государственном университете издательского объединения «Вища школа». – 1986. – 335 с.
7. Соціокультурна компетенція при вивченні німецької мови / упоряд. Л. Горбач. – К.: Редакції газет гуманітарного циклу, 2013. – 120 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
8. Фоломкина С. К. Текст в обучении иностранным языкам // Иностранные языки в школе / С. К. Фоломкина. – 1985. – № 3. – С. 18–22.
9. Heringer, Hans Jurgen. Grammatik und Stil. Praktische Grammatik des Deutschen. Cornelsen Hirschgraben, 1989. – 384 p.
10. Krause, Wolfgang-Dietrich. Pragmatische Linguistik und Fremdsprachenunterricht / Kirsten Adamzik / Wolf-Dieter Krause (Hrsg.) Text-Arbeiten. Textsorten im fremd- und muttersprachlichen Unterricht an Schule und Hochschule / Gunter Narr Verlag Tübingen / 2005. – 167 p.

REFERENCES

1. Berdychevskiy, A. L. (1989). *Optimizatsiya sistemy obucheniya inostrannomu yazyku v pedagogicheskom vuze*. [Optimization of a foreign

language teaching system in a pedagogical university]. Moscow.

2. Beresnev, S. D. (1987). *O sodержanii uchebnika prakticheskogo kursa osnovnogo inostrannogo yazyka dlja yazykovykh vuzov*. [On the content of the textbook of the practical course of the main foreign language for language universities]. Moscow.
3. Vyshnevs'kyy, O. I. (2011). *Metodyka navchannya inoyemnykh mov*. [Methods of teaching foreign languages]. Kyiv.
4. *Metodyka vykladannya inoyemnykh mov u serednikh navchal'nykh zakladakh*. (2002). [Methods of teaching foreign languages in secondary schools]. Kyiv.
5. *Metodyka navchannya inozemnykh mov u zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh*. (2010). [Methods of teaching foreign languages in general education institutions]. Kyiv.
6. *Osnovy metodiki prepodavaniya inostrannykh yazykov*. (1986). [Fundamentals of the methods of teaching foreign languages]. Kyiv.
7. *Sotsiokulturna kompetentsiya pry vyvchenni nimets'koyi movy*. (2013). [Socio-cultural competence in the study of the German language]. Kyiv.
8. Folomkina, S.K. (1985). *Tekst v obuchenii inostrannym yazykam*. [Text in teaching foreign languages]. Moscow.
9. Heringer, Hans Jurgen. Grammatik und Stil. Praktische Grammatik des Deutschen. Cornelsen Hirschgraben, 1989. – 384 p.
10. Krause, Wolfgang-Dietrich. Pragmatische Linguistik und Fremdsprachenunterricht / Kirsten Adamzik / Wolf-Dieter Krause (Hrsg.) Text-Arbeiten. Textsorten im fremd- und muttersprachlichen Unterricht an Schule und Hochschule / Gunter Narr Verlag Tübingen / 2005. – 167 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА
ТОКАРЄВА Тетяна Станіславівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри німецької мови та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.
Наукові інтереси: актуальні проблеми методики викладання німецької мови в середній школі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
TOKARYEVA Tetyana Stanislavivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of German Language and Methods of its Teaching at the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.
Circle of scientific interests: actual problems of the methodology of teaching German in high school.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2019 р.